

Список використаних джерел:

1. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості особистості : [монографія]. Київ : Ніка-Центр. 2007. 432 с.
2. Малована К. Стресостійкість як умова ефективної діяльності медичних працівників під час війни. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/38411/4/dyplom_Malovana_2022.pdf
3. Методичні рекомендації щодо врахування соціокультурних чинників в теорії та практиці психотерапевтичної допомоги особистості / НАПН України, Ін-т психол. ім. Г. С. Костюка ; за ред. З. Г. Кісарчук. Київ : [б. в.], 2013. 139 с. : іл., портр.
4. Розов В. І. Адаптивні антистресові технології : [навч. посіб.]. Київ : Кондор, 2005. 278 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-446-0-18>

Родіна Ю. Д.,

доктор філософії, доцент,

доцент кафедри педагогіки та психології

Придніпровської державної академії фізичної культури та спорту

Березанська Н. І.,

незалежний дослідник,

Наукова група Міжнародного теософського товариства, Українське відділення

ТРУДНОЩІ У ПОЄДНАННІ РІЗНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИВЧЕННЯ СВІДОМОСТІ У ІСТОРІЇ ЛЮДСТВА

Анотація. У публікації розглядаються питання можливості дослідження свідомості та її місце серед ментальних процесів людини. Визначаються труднощі у поєднанні наукового, філософського і релігійного підходів при наявності цінності надбання кожного з цих них. Робиться висновок, що саме психологія є містком, що поєднує всі підходи.

Ключові слова: *стани свідомості, самопізнання, наука, рефлексія, релігія, психологія.*

Rodina Yu., Berezanskaya N. There are difficulties in combining different approaches to the study of consciousness in human history

Summary. The publication discusses the possibility of studying consciousness and its place among human mental processes. The difficulties in combining scientific, philosophical, and religious approaches are identified, while the value of each of these approaches is recognized. It is concluded that psychology is the bridge that unites all approaches.

Key words: *states of consciousness, self-knowledge, science, reflection, religion, psychology.*

Як зазначають науковці, виклики останнього часу, з одного боку потребують нових підходів до здобуття знань і їх подальшого практичного застосування, адже «лише інноваційне суспільство, яке вміє спрямовано виходити зі своєї культурної, освітньої зашореності, має шанс самостійно, зі знанням справи пережити вибухові виклики, які супроводжують трансформації цивілізації» [3, с. 12; 5]. З іншого, це потребує знаходження міцної платформи розуміння основ існування та спрямування наукового пошуку не тільки вперед і вгору до непізнаного, але й поєднання існуючого досвіду людства з різних царин та знаходження точок їх поєднання. За свідченнями дослідників у царині психології, педагогіки, культурології, філософії, у часи коли виникає не тільки економічна, політична, а й «духовна, антропологічна, культурна криза, проти неї завжди формувалася нова духовна сила, яка утворювала новий соціокультурний простір і заповнювала його новою системою цінностей» [3, с. 6]. І визначальним чинником у проходженні таких криз і випробувань (а натеper це є дуже актуальним під час подій повномасштабної війни України з Росією) є стани свідомості людини, бо саме вплив ідеологічний є стрижнем подій що відбувається, і стійка, визначена і розвинена свідомість часто є утримуючою опорою.

Працюючи над темою культури мислення людини у рамках дослідження, що проводиться у Придніпровській державній академії фізичної культури і спорту протягом 2021–2025 років та над темою свідомості, що проводить наукова група Теософського товариства в Україні, ми звернули увагу, що у різних матеріалах дослідників змішані поняття стосовно мисленевої сфери людини, тому найперше було проведено відокремлення і визначення всіх понять у цій царині, де за обробкою різних матеріалів, нами було прийнято наступну класифікацію (використовуючи як допоміжну у тлумаченні і розведенні понять, англійську мову):

1. Мислення = Mind (як процес).
2. Ум = Mind (там де досліджують процеси формування сприйняття і як результат, формування уявлень).
3. Розум = Intelligence / Rationality.
4. Інтелект = Intellect.
5. Розсудок/глузд = Reasoning.
6. Свідомість = Consciousness.
7. Мисленеві процеси = Nous (як певні мисленеві закономірності).

Розглянувши ці категорії, їх представленість у науці і відношення до питань, що розглядаються, ми вважаємо, що саме свідомість є категорією, звернення до якої дозволить вибудувати платформу як розуміння ментальної сфери людини, так і досягнення певних змін і збереження сили культурного надбання у еволюційному русі людства.

Історія людства нараховує багато тисячоліть дослідження свідомості. В першу чергу, це східна філософія та релігії. Людина намагалась пізнати себе і істину через пряме сприйняття своїх станів свідомості. У цьому людство, з одного боку, набуло величезний досвід, з іншого, перепоною стала проблема опису і трактовки станів свідомості, що стосуються релігійно-особистісного досвіду – передати опис цих станів у такому досвіді досить важко.

З 16 століття почався швидкий розвиток науки, яка також намагається відкривати походження свідомості та життя, особливо це бурхливо відбувалося, починаючи з останнього століття. Але тут теж виникли деякі труднощі, адже наука має справу лише з вимірними аспектами нашого життя, а свідомість, у свою чергу, є невимірним поняттям.

Як зазначає індійській дослідник професор Падманабха Крішна з Індії [4], саме на перетині пошуку науки, філософії і релігії треба шукати відповідь на такі складні питання як трактування свідомості і її розвитку і значення у житті людини. За його свідченням, та надбанням наукової школи, на яку він спирається, свідомість не є властивістю матерії, вона є незалежною, і вона пронизує весь всесвіт, але наука з цим не погоджується. Традиційний вчений, що стоїть у дослідженнях на західній платформі, не вважає, що і життя, і свідомість є первинними властивостями. А от матерія, за їх свідченням, є первинною, і коли вона приходить у певні конфігурації, то набуває нових властивостей, і життя є однією з цих властивостей, як і свідомість. Тому всі дослідження в останні роки націлені на експерименти з мозком. Та на сьогодні вже існує поділ серед вчених, що проводять дослідження у цій царині. Деякі з них, вважають, що свідомість відокремлена від матерії, а деякі – що вона вбудована в тканину всього Всесвіту, і наука це зрештою відкриє. Науковці вивчають, але не

повністю розуміють походження життя (на сьогодні немає єдиної атеїстичної думки навіть серед вчених). Наша співвітчизниця, Олена Блаватська писала в Вюрцбурзькому рукопису: «Досягши певної стадії, наука повинна або змішатися з метафізикою, або залишитися емпіричною і незабаром стати нерухомою. ... метафізика вселяє в нас упевненість у те, що єдину реальність фактів потрібно шукати і знаходити в абсолютності божественної думки» [2].

Ще одна проблема в дослідженні свідомості полягає в тому, що відносно легко бути об'єктивним в науці, тому що спостерігач відокремлений від спостережуваного. Якщо науковець спостерігає за деревом чи планетою, то об'єктом дослідження є природа, і він відокремлений від цього, його бажання та думки не заважають спостереженням. Експеримент можуть проводити різні люди, таким чином усуваючи спостерігача. Зовсім іншу картину маємо при спостереженні за своєю власною свідомістю. Спостерігач не відокремлений від спостережуваного. Взаємодія спостерігача зі спостережуваним є дуже сильною. Бажання, почуття, думки, прихильності – усе це впливає на спостереження, і саме тому Анні Безант у своїх працях зазначала, що лише дуже досвідчені провідці можуть бачити істину без втручання їхніх власних форм мислення у це бачення, і це головні внутрішні труднощі в цьому питанні [1]. Дуже важко бути об'єктивним, тому що ми говоримо про себе, і власне Его заважає.

Наука шукає відкриття порядку, який проявляється у зовнішньому світі навколо нас, а релігія – відкриття порядку, який проявляється у внутрішньому світі свідомості. Але це два взаємодоповнюючих пошуки істини, які говорять про два аспекти єдиної реальності, яка включає як матерію, так і свідомість [5, 6]. І мостом між наукою і релігією повинна стати психологія.

Завдяки саме психології і її дослідженню станів свідомості наука може підійти до розуміння свідомості. Адже у самій науці відкриття відбуваються завдяки інсайту, а потім під них вже підводиться наукова база: створення моделі, експерименти, вимірювання і т. і. І науці рано чи пізно треба буде пояснити, як відбувається цей стрибок у невідоме. Е. Шрьодінгер у своїй знаменитій роботі "Що таке життя?" [7] писав: «Я вважаю науку невід'ємною частиною наших зусиль зрозуміти єдине велике філософське питання, яке охоплює усіх інших: ХТО МИ? Я вважаю, що це не одне із завдань, а єдине завдання, яке має значення. Наука – це пошук істини про те, як функціонує природа, ми також є частиною природи отже, вона повинна пояснити наше тіло, а також нашу свідомість, але наука досі не змогла пояснити свідомість». Це і є задачею психології.

Список використаних джерел:

1. Bezzant A. Theosophy and the New Psychology. URL: https://www.anandgholap.net/Theosophy_And_The_New_Psychology-AB.html (дата звернення: 05.11.2024).
2. Блаватська. Вюрцбурзький рукопис. THE SECRET DOCTRINE WÜRZBURG MANUSCRIPT by H. P. Blavatsky. URL: <http://easterntertradition.org/article/Secret%20Doctrine%20Wurzburg%20Manuscript.pdf> (дата звернення: 15.11.2024).
3. Гуманний розум: збірник статей (присвячено пам'яті Георгія Олексійовича Балла) / Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України; [наук. ред. О.В. Завгородня, В.Л. Злишков; уклад. С.О. Лукомська, О.В. Федан]. К.: Педагогічна думка, 2017. 329 с.
4. Крішна П. Наука і духовність – два аспекти єдиної реальності. URL: <https://pkrishna.org/science/science-and-spirituality-two-aspects-of-a-single-reality/> (дата звернення: 11.11.2024).
5. Людина та людяність у світовій гуманітарній традиції: збірник наукових праць за матеріалами доповідей і повідомлень одинадцятого Всеукраїнського науково-практичного семінару з міжнародною участю «Актуальні питання всесвітньої історії та методика їх викладання», 28-29 березня 2019 року. Полтава: ІВЦ ПНПУ, 2019. 174 с.
6. Помиткін Е.О. Психологія духовного розвитку особистості: Монографія. К.: Наш час, 2005. 280 с.
7. Шрьодінгер У. Що таке життя? URL: <http://strangebeautiful.com/other-texts/schrodinger-what-is-life-mind-matter-auto-sketches.pdf> (дата звернення: 17.11.2024).